

4.ÜNİTE

AHLAK FELSEFESİ (ETİK)

AHLAK:İnsanların toplum içindeki eylemlerini ve birbiriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla kabul edilen kurallar bütünüdür.Toplumdaki insan ilişkilerini düzenler.Yaşanan ahlak yani pratik ahlaktır.

AHLAK FELSEFESİ (ETİK): Ahlakı, felsefe açısından açıklayan ve inceleyen düşünce sistemidir. Ahlakın ne olduğunu, ahlaki davranışın nasıl oluştuğunu, insan davranışlarının dayandığı temelleri, iyi ve kötü eylemlerin nedenlerini inceler. Ahlak felsefesi ahlak üzerine sistemli bir şekilde düşünme, soruşturma, ahlaki hayata dair bir araştırma ve tartışma olarak tanımlanabilir.Theorik ahlaktır

Ahlak Felsefesinin Temel Kavramları:

İyi: Topluma yararlı ve değerli olandır. Bu da yapılması istenen ve beklenen davranışları ifade eder.

Kötü: Yapılması istenmeyen, değersiz ve faydasız olandır.

Özgürlük: Kişinin iradesini kullanarak seçim yapabilmesi durumudur. Yani dışsal bir zorlama olmadan serbestçe hareket edebilmedir.

Sorumluluk: Kişinin yaptığı ya da yapacağı eylemlerin sonuçlarına katlanabilmesidir.

Erdem: İnsanın iyi ile kötü arasından, iradesiyle iyi olana yönelmesidir.

Vicdan: İnsana neyin iyi neyin kötü olduğunu söyleyen ayırt edici güçtür. İnsanı iyi davranmaya yöneltir iç ses, bir çeşit mahkemedir.

Mutluluk: İnsanın, yaptığı iyi davranış sonunda duyacağı iç huzur.

Ödev: İnsanların gerçekleştirilmesinden kendilerini sorumlu tuttıkları, üstlendikleri görevdir.

Ahlak Yasası: Bireyin nasıl davranacağını belirleyen kurallar sistemidir. Bu kurallar bize neyi yapıp neyi yapmayacağımızı açıklar.Yalan söylemeyin,hırsızlık yapmayın v.b.

Ahlaki Karar: Bireyin ahlak yasasına kendi özgür iradesiyle uymasındır.

Ahlaki Eylem: Ahlak yasasına uygun, irade ile yapılan davranışlardır.

Değer Yargısı: İyi ve kötüyü gösteren, ahlaki değerlendirme sonucunu belirten yargıdır. Bireyin kişisel özelliklerine bağlı ve öznelidir.

Değerler soyut duygu ve ideallerdir. Bu idealler insan davranışlarını da yönlendirebilirler. Ahlaki değerler, iyi diye nitelendirilebilecek davranışları ifade eder. Bir davranışın ahlaki bir değer taşımasının anlamı, onu özgürce ve isteyerek verilen bir karar sonucu yapılmış olmasıdır.

YARGI TÜRLERİ:

1-)Olgusal Yargılar:

Objektiftir. Nesnelere ve olgulara dayanır. Dış gerçeklerle ilgilidir. Doğru ve yanlış olarak değerlendirilir.Bilim yargıları olgusaldır

2-)Değer Yargıları:

Zihinseldir. Kişilere göre değişir. Ahlak, sanat, dine aittir. İyi-kötü, sevap-günah, güzel-çirkin şeklinde değerlendirilir.

Ahlaki Yargılar:

Var olanı değil, olması gerekeni dile getirir. Herkes için geçerli, mutlak yargılar değildir. Zamana ve topluma göre değişen pratik kurallardır. Ahlaki yargılar, "iyi" ve "kötü" yargılarıyla değerlendirilir.

Bu özellikleriyle ahlaki yargılar *bilimin*, *estetiğin* ve *dinin* yargılarından farklıdır. Dini yargılar inanca dayanır ve hiç değişmez. Oysa ahlak yargıları akla dayanır ve değişir. Bilimin sonuçları büyük ölçüde kesindir ve doğru-yanlış kavramlarıyla ifade edilir. Ahlak yargıları iyi ve kötü kavramlarıyla değerlendirilir.

Erdemli Eylem: Ahlaksal olarak iyi, dolayısıyla ahlaki davranış amacına yöneliktir. Bilgelik, adalet, cesaret, çalışkanlık, doğruluk, ölçülülük birer erdemdir.

Ahlak Felsefesinin Temel Soruları:

1. Ahlaki eylemin amacı nedir?
2. İnsan davranışlarında özgür müdür?
3. Ahlak yasalarının nitelikleri nelerdir?
4. İyi-kötü ne demektir? Kaynakları nedir?
5. Evrensel ahlak yasası var mıdır?

ÖZGÜRLÜK NEDİR?

Bir davranışın ahlaki olması için o davranışın özgür irade ile yapılmış olması (özgürlük) ve özgür olarak yapılan davranışın sonuçlarının üstlenilmesi (sorumluluk) gerekmektedir.

Ahlaki eylemde bulunurken özgür müyüz? Sorusu ahlak felsefesinin sorduğu önemli sorulardan biridir. Bu soruya aşağıdaki cevaplar verilmiştir:

Determinizm: İnsanlar ahlaki eylemde bulunurken özgür değildirler. Ahlaki seçimlerimiz kendilerinden önce gelen olaylar tarafından belirlenir. Dolayısıyla insan birtakım koşul ve nedenleri aşamaz. Bu koşullar onun iradesini belirler ve özgür eylemlerde bulunmasını engeller.

İndeterminizm: İnsanlar eylemlerinde bütünüyle özgürdür. İnsan davranışlarını belirleyen hiçbir etki mevcut değildir.

Otodeterminizm: Davranışları belirleyen birtakım etkiler olsa da özgürlük kişisel olarak elde edilebilir. Yani kişi kendi ahlaki değerlerini oluşturabilme gücüne ve olanağına sahiptir.

Liberteryanizm: Bireyin doğuştan getirdiği haklara(yaşama,inanç,düşünce özgürlüğü v.b) önem verir.Bireyin bu özgürlüklerine dışarıdan yapılacak hiçbir müdahale geçerli değildir.Ahlaki olanın her türlü sınırlamanın dışında tutulması gerektiğini savunur.Bireyler kişisel kanaatleri çerçevesinde kendine göre bireysel ahlaki ilkeler oluşturabilir.

Fatalizm (Kadercilik):Her şeyin doğaüstü bir güç tarafından önceden belirlenmiş olduğunu ve kimsenin bu yazgıyı değiştiremeyeceğini savunur. Bu yazğıdan dolayı kişi özgür değildir.

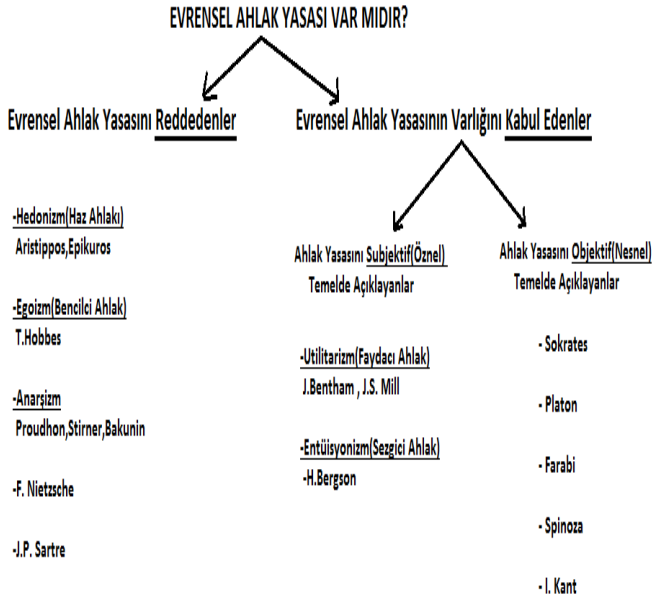
AHLAKİ EYLEMLERİN AMACI NEDİR?(NEDEN AHLAKLI DAVRANIRIZ?)

İnsan neden ahlaki davranır sorusuna Aristo ve Platon gibi filozoflar "mutluluk" cevabını vermiştir.

Aristippos ve Epikuros gibi filozoflar ise ahlaki eylemin amacının "haz (hedonizm)" olduğunu söyler.

D. Humc, J. Bentham, J. St. Mill gibi filozoflar ise ahlaki eylemin amacının "fayda (pragmatizm)" olduğunu savunur.

Bazı düşünörlere göre de ahlaki eylem amacı *dinginliktir*. Bunun için de ruhsal durumunu dengede tutmak, sükunete ermek gerekir.Kant'a göre ahlakın amacı "ödev"dir, çünkü ahlaki eylemin değeri, sonucunda değil eyleme karar verdikten *iyiyi isteme* ilkesindedir. Ödev de iyiliği istemedir.

Evrensel Ahlaki İlkeler Var mıdır?

Ahlak felsefesinin sorduğu en önemli sorulardan birisi de **“kişi vicdanı karşısında evrensel ahlak yasası var mıdır?”** sorusudur. Burada söz konusu olan evrensellik, kişiden kişiye, zamandan zamana ve durumdan duruma değişmeme özelliğini ifade eder. Bu soruya yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere değişik cevaplar verilmektedir.

EVRENSEL AHLAK YASASININ VARLIĞINI REDDEDENLER:

Bunlar insanların davranışlarında temel alınabilecek ortak bir ilkenin olmayacağını iddia ederler. Temele alınan ilkelerin geneli yansıtmayacak, bireysel bir yapıda olduğunu düşünürler.

Hazcılık (Hedonizm): Ahlaki eylemlerin amacını **“haz”** olarak belirleyen bir öğretilerdir. Bir eylem, haz getiren veya hazzı amaçlayan bir eylem ise doğru eylemdir. Haz bireysel olarak ortaya çıkar ve kişiden kişiye farklılık gösterir. Bu nedenle evrensel ahlak yasası olamaz. En önemli temsilcileri Aristippos ve Epiküros’tur. Aristippos daha çok bedensel hazları, Epiküros ise ruhsal (manevi) hazları savunur. Epiküros’a göre hazzı ulaşabilmek için Tanrı, ölüm ve kader korkusundan kurtulmak gerekir.

Fayda Ahlakı (Bireysel Pragmatizm): Fayda ahlakında iyi sayılan ve mutluluğa ulaştıran **“fayda”**dır. Buna göre bir eylem bireye sağladığı fayda ölçüsünde değerlidir. Fayda ahlakına göre ahlakta amaç mutluluktur. Mutluluğu sağlayan ise sadece faydadır. En önemli temsilcileri J. Bentham ve J. St. Mill’dir. Bunlar bireysel değil, toplumsal faydayı (utilitarizm) savunarak evrensel ahlak yasasının varlığını kabul etmişlerdir.

Bencilik (Egoizm): Kişinin sadece kendi benine uygun olanı ikinin ölçütü olarak kabul eden görüştür. En önemli temsilcisi Thomas Hobbes’dir. Hobbes’e göre birey için önemli olan hayatın korunması ve sürdürülmesidir. Bunun için kişi daima kendi yararına olanı yapar.

33

Anarşizm: İnsanlar üzerindeki tüm kısıtlama ve zorlamaların kaldırılmasını, otoritesiz bir toplum düzeni kurulmasını savunur. Bunun için her şeyi yıkmak ister. Devlet gibi ahlak da yıkılmalıdır. Çünkü bunlar insanları daha kolay yönetmek için uydurulmuş kurallar bütünüdür ve insanın mutluluğu için engeldir. Anarşizm,

bireye önem verir, bireysel iradelerde daha üstün bir otorite tanımaz. En önemli temsilcileri Proudhon, M. Stirner, Bakunin’dir.

F. Nietzsche: Mevcut ahlak sistemine karşı çıkmış ve bunu köle ahlakı olarak adlandırmıştır. İnsan bu ahlaki değerleri bir kenara bırakmalı ve yeni değerler yaratmalıdır. İnsan bunu yapabildiği ölçüde üstün insan olarak özgürdür. Özgürlük güç istenci ile değerler yaratmak ve bu değerlere göre yaşamaktır. Ahlaklılığın başka bir ölçütü de yoktur. Nietzsche’ye göre **“güç”** en yüce erdem **“güçsüzlük”** ise en önemli kusurdur. Üst insan kendi ahlaki değerlerini kendi yarattığı için evrensel ahlak yasasının varlığını reddedilir. 33

J. P. Sartre: Sartre’a göre insan doğası diye bir şey yoktur. İnsan kendisini nasıl yapıyorsa öyledir. Evrende kendi varoluşunu ortaya koyan tek varlık insandır. İnsan değerlerini kendisi oluşturur, yolunu kendisi seçer. Sartre bu konuda **“insan özgürlüğe mahkumdur.”** der. Sartre, evrensel ahlak yasasının varlığını reddeder.

EVRENSEL AHLAK YASASININ VARLIĞINI KABUL EDENLER:

Bunlar bütün insanların davranışlarında temel alabilecekleri ortak bir ilkenin var olduğunu kabul ederler. Kendi aralarında ikiye ayrılırlar.

Evrensel ahlak yasasını subjektif (öznel) temelde açıklayanlar:

Bunlara göre ahlak yasasını belirleyen insan yaşamı ve doğasıdır. Yani evrensel ahlak yasası varlığını Tanrı veya önceden gelen değerlerden değil, insanın özel yaşamından alır. Bu yaklaşımın başlıca temsilcileri şunlardır:

UTILİTARİZM (FAYDACI AHLAK)

Jeremy Bentham: Utilitarizm’in kurucusu kabul edilir. Bentham’a göre insan doğası gereği acıdan kaçır, hazzı ister, mutluluğu ister. İnsanın mutluluğu, bir toplumda yaşama zorunluluğundan dolayı diğer insanların mutluluğu ile ilgilidir. Yani birey mutluluğa kendi başına ulaşamaz, ancak toplum içerisinde ve toplumsal yarar çerçevesinde mutluluğa ulaşabilir. Buna göre bir eylem mümkün olan en fazla sayıda, en fazla mutluluk getirmelidir.

J. S. Mill: Utilitarizmin (toplumsal faydacılık) diğer bir temsilcisi olan Mill’e göre de mutluluk yarar ile elde edilebilir. Yarar arzu edilen tek amaçtır. Yararcılığa göre ahlaklı yaşam **“bireysel ve sosyal mutluluk sanatı”** olarak anlaşılır. Mill’in amacı, bireyin çıkarını kamusal yarar ve toplumun genel mutluluğu ile bağdaştırabilmektir. Birey ve toplumsal fayda çakıştığında Mill toplumsal faydanın seçilmesi gerektiğini savunur.

ENTÜSYONİZM (SEZGİCI AHLAK)

Henry Bergson: (sezgici Ahlak). Bergson’a göre doğru bilgi gibi doğru eylemin ölçütü de sezgidir. İnsan neyin iyi neyin kötü olduğunu ancak sezgi ile kavrayabilir. Bergson ahlak yasasını şöyle formüle eder **“Kendi sezgine uy ki hem kendin hem de başkası için iyi olanı yapmış olasın.”**

Evrensel ahlak yasasını objektif (nesnel) temelde açıklayanlar:

Bazı düşünörlere göre evrensel ahlak yasasının kaynağı insanın dışındadır ve bu ahlak yasası kendisini insana zorla kabul ettirir. Bu yaklaşımın bazı temsilcileri şunlardır:

Sokrates: Sokrates’e göre **“ahlaki eylemin amacı mutluluk, kaynağı ise bilgidir”** O halde ahlaklılık bilgi sorunudur. Bilgi insanı doğru eyleme, bilgisizlik ise yanlış eyleme götürür. Bilgiye ulaşan insanlar erdemli ve mutlu yaşama da ulaşmış olurlar.

Aristoteles: Aristoteles'e göre de en yüksek iyi 'mutluluktur. Mutlu olmanın yolu ise bilgili olmaktan geçer. İnsanlar mutluluğa ulaşmak için aşırı uçlardan kaçınmalı, ılımlı davranmalıdır. Bu da orta yolu seçmekle gerçekleşir. Mesela cimrilik ve savurganlık aşırı uçlardır ve insan bunların arasındaki orta yol olan cömertliğe yönelmelidir.

Platon: Platon evrensel ahlak yasasını "*iyi idea*" sına dayandırır. İyi ideası her şeyin iyi olmasını sağlayan şeydir. Platon iyi ideasına ulaşma yolu olarak da eğitimi gösterir. İnsanlar ancak eğitimle ahlaklı davranabilirler. Platon'a göre insanın en yüksek amacı ölçülü bir hayat sürmek ve iyi ideasına ulaşmaktır. Bir eylem iyi ideasına uygunsa "*iyi*" uygun değilse "*kötü*"dür. Dolayısıyla Platon "*Her insan eylemlerini iyi ideasına uydurmalı*" diyerek nesnel temeli olan evrensel ahlak yasasını ortaya koyar.

Farabi: Farabi "*Bilgi, eylemlerin başıdır*" der. İnsanın akıl yoluyla iyiyi kötüden ayırt edebileceğini savunur. En yüksek erdem bilgi olduğuna göre, bilgiyi sağlayan akıl, insan davranışları konusunda yargıda bulunma gücü taşır. Farabi'ye göre insanı mutluluğa iyi eylemler götürür.

Erdemlerin en üstünü olan ve insana en yüksek mutluluğu sağlayan bilgi, zorunlu varlık olan Tanrı'nın bilgisidir. İnsan mutlu olmak için Tanrı'nın bilgisine ulaşmayı amaçlamalıdır. Bu bilgi insana eylemlerini uyduracağı ahlaki yasayı verir.

Baruch Spinoza (1632-1677): Spinoza, Tanrı ve evreni bir gören Panteist (tüm tanrıcılık) bir düşünürdür. Ona göre doğadaki olaylar zorunludur. Bu zorunluluk doğa yasasıdır. İnsan bu doğa yasalarına uygun davranırsa erdemli olur. Bu yasalara uymak için tutkularına egemen olması gerekmektedir. Bizi tutkularından kurtaracak ve aklın öngördüğü yaşam biçimine kavuşturacak olan bilgidir. Bu bilgiyle donanmış olan kişi her şeyin Tanrı'nın özünden zorunlu çıktığını anlar. Kölelikten kurtulur, özgür ve erdemli olur. Bundan sonra insanın uyacağı yasa bilgisini edindiği evrenin (Tanrının) yasasıdır.

Immanuel Kant: Kant'a göre bir davranış kişisel haz ve çıkar gözetmeden yalnızca ödevden dolayı yapılmışsa ahlakidir. Ödev kişiden kişiye, durumdan duruma değişmez. Kant'a göre bu ödev "*iyiyi isteme*"dir. İyi niyet ahlaki davranışlarda uyulması zorunlu olan bir ilkedir. Kant'a göre bir eylem bir beklenti, bir çıkar için yapılmışsa bu eylem "*koşullu eylemdir*" ki ahlaki bir eylem olarak değerlendirilemez. Fakat bir eylem ödev duygusu içinde hiçbir çıkar veya beklenti içine girmeden "*koşulsuz buyruk*" iye yapılmış ise ahlaki olarak nitelendirilebilir. Bir davranış yapılmadan önce davranışın yapılış sebebi önemlidir. Eylemin yapılış anında kişide bulunan niyet aynı zamanda kişinin amacını da ifade eder. Buradaki niyet sadece ödevde uygun olarak, ama kendisi için olan bir niyettir. Bu yüzden Kant'ın ahlak felsefesine "*ödev ahlakı*" veya "*iyi niyet ahlakı*" denir.

Evrensel Bir Ahlakı Tavrı

Anadolu Bilgeliği

Ahlaki eylemlerin kaynağı olarak Allah'ı ve ilahi kitapları kabul eder. İyi-kötü, kutsal kitaplarda verildiği gibi kabul edilir. Tasavvuf düşüncesinde: Tasavvuf insanın nefis ve arzularının egemenliğinden kurtulması demektir. Bu ise imanlı ibadet ve yaşayışla gerçekleşir.

Mevlana, Yunus Emre, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli vb. Anadolu bilgeleri yer almaktadır.

MEVLANA: Mevlanaya göre gerçek ve mutlak varlık Allah'tır. Allah bilinmeyi istemiş. Kendi iyilik ve güzelliğini, öncesi ve sonrasızlığını gizlilikten çıkartıp göstermek istemiştir. Yani evreni yaratmıştır. Evren ona göre yaratıcının gücünü gösterir. Varlık; nedenini ancak kendinde bulan bir "görüntüler alanı"dır.

Yaratılanların içinde sadece insan varlığın özünü, güzelliğini ve iyliğini sezebilir. Çünkü yaratıcı kendi ruhundan sadece insana üflemiştir. Fakat "maddeye bağlı ve geçici zevklerle örülü" insan benliği bu sezgiyi engeller. İnsan benliğine karşı savaşırsa özüne yaklaşır. Giderek yaratıcıyı bilme ve sevme haline ulaşır.

Mevlanaya göre benliği yenmek ve söz konusu duruma yükselme "**aşk**"la olur. Aşkın yaşanması yaratılmış olan her varlığın Allah adına sevilmesi halidir.

Bu aşamada söz konusu sevgi, ahlak yasasını adeta dikte eder "**yaratılmış her varlığı sevmek iyi sevmemek kötüdür**"